

TÜRKİYE-NATO İLİŞKİLERİNDE VETO KRİZLERİ: BENZERLİKLER VE FARKLILIKLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

Prof. Dr. Ali Şevket Ovalı

Dokuz Eylül Üniversitesi
İşletme Fakültesi
ORCID: 0000-0002-4655-3247

• • •

Öz

Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin tam ortasında Türkiye'nin İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliği teşebbüsüne itiraz etmesi ittifak içerisinde ciddi bir krize neden olmuştur. Kriz her ne kadar Türkiye, Finlandiya ve İsveç arasında imzalanan üçlü mutabakat metni ile çözülmüşse de Ankara'nın sıkça veto kartına başvurması ittifakın üyeleri arasında büyük kaygı yaratmıştır. Bu kaygılar NATO üyeleri arasında karar alma mekanizmalarına dair reform gerekliliği tartışmalarını alevlendirmiş ve Türkiye'nin ittifakın sorun çıkaran üyesi olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Medyada yer alan haberlere göre Türkiye, 2009 ve 2022 arasında en az altı NATO kararını veto etmiştir. Veto krizlerinin sayısı ve sıklığı Türkiye'nin vetoyu önemli bir dış politika yapma enstrümanı olarak kullandığı ve gelecekte de bu şekilde kullanabileceğini göstermektedir. Çalışma, bu varsayımdan hareketle, Türkiye-NATO ilişkilerindeki veto krizlerini mukayese ederek Türk dış politikası üzerine var olan literatüre katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Çalışma bu bağlamda veto krizleri arasında benzerlik ve farklılıkları, her veto vakasının sebepleri, kısa vadeli etkileri ve sonuçlarını tartışarak ortaya koymayı da amaçlamaktadır. Çalışmada karşılaştırmalı vaka analizi yöntemi kullanılacak ve bulgular altı vaka üzerinden değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: NATO, Veto, Türk dış politikası, Kriz, Karar alma

Veto Crises in Türkiye-NATO Relations: An Assessment on Similarities and Differences

Abstract

Türkiye's objection to Finland and Sweden's bid for NATO membership, amidst Russian invasion of Ukraine, has caused a serious crisis in the alliance. Although the crisis is solved with the signing of a trilateral memorandum between Türkiye, Finland and Sweden, Ankara's frequent use of veto card in NATO has become a major concern for the members of the Alliance. These concerns had exacerbated the debates about the necessity of a reform regarding the decision-making process in NATO and caused Turkey to be described as a troublemaker in the alliance. According to the media reports, Türkiye had vetoed at least six decisions in NATO between 2009 and 2022. The numbers of veto crises and the frequency of them displays that Türkiye is using the veto as a significant instrument of foreign policy making and it is likely to do so in the future. Taking this assumption into account, this study aims to contribute the existing literature on Turkish foreign policy by comparing veto crises in Türkiye- NATO relations. In this respect, the study also aims to reveal similarities and differences between these veto crises by examining the causes, short term effects and consequences of each veto case. Comparative case study analysis will be used as the main method of research and the findings will be evaluated by taking six veto cases into account.

Keywords: NATO, Veto, Turkish foreign policy, Crisis, Decision making

* Makale geliş tarihi: 24.10.2022
Makale kabul tarihi: 05.01.2023
Erken görünüm tarihi: 11.04.2023

Türkiye-NATO İlişkilerinde Veto Krizleri: Benzerlikler ve Farklılıklar Üzerine Bir Değerlendirme*

Giriş

Rusya'nın Ukrayna'ya saldırmasının ardından gündeme gelen en önemli konulardan biri İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelikleri olmuştur. Her iki ülke de Rusya'dan algıladıkları tehdidin artması üzerine 18 Mayıs 2022'de geleneksel dış politikalarını terk ederek resmen NATO'ya üyelik başvurusunda bulunmuşlardır. İsveç ve Finlandiya'nın üyelik başvurusu yapacaklarının anlaşılmasından hemen sonra Türkiye'nin bu başvuruları onaylamayacağı ve gerektiği takdirde veto hakkını kullanacağı en yetkili ağızlar tarafından ifade edilmiş, vetonun gerekçesinin ise bu ülkelerin Türkiye aleyhine faaliyetler yürüten terör örgütlerine verdiği destek olduğunun altı çizilmiştir.

Türkiye'nin NATO nezdinde veto hakkını bir koz olarak masaya sürmesi esasen yeni bir dış politika tercihi değildir. Türkiye, özellikle son yıllarda ikili ilişkilerinde sorun yaşadığı bazı ülkelerin NATO ile yürüttükleri ortaklıkları, projeleri ve tatbikatları veto ederek karşı taraf üzerindeki etkisini arttırmaya çalışmıştır. Yakın dönemde Finlandiya ve İsveç'in üyeliklerine karşı gündeme gelen vetonun dışında son yıllarda Türkiye'nin NATO'da veto kozunu kullandığı beş vaka daha göze çarpmaktadır.

Finlandiya ile İsveç'in NATO'ya üyelik başvurusu ile yeniden gündeme gelen veto krizi, konunun akademik bir çalışmanın odak noktası olmasını gerektirmektedir. Literatürde Türkiye-NATO ilişkilerinin farklı boyutlarına dair pek çok çalışma bulunmaktadır (Oğuzlu, 2012: 99-124; Kibaroglu, 2012: 183-204; Biressellioğlu, 2012: 227-252; Açıkmeşe ve Triantaphyllou, 2012: 555-573; Güvenç ve Özel, 2012: 533-553; Vamvakas, 2009: 57-74; Oğuzlu, 2013: 207-222; Gürsoy ve Toygür, 2018). Türkiye-NATO ilişkileri üzerine gelişen bu kapsamlı literatür, enerji güvenliğinden terörizmle mücadeleye, üyeler arasındaki

* Bu çalışmanın ilk hali, 13-14 Ekim 2022 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilen "NATO ve Türkiye" başlıklı VI. Mülkiye Uluslararası İlişkiler Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

ikili sorunlardan külfet paylaşımına kadar uzanan pek çok konuyu mercek altına almıştır. Öte yandan bu çalışmaların neredeyse tamamı Türkiye-NATO ilişkilerindeki sorunlar ve işbirliği dinamiklerini tartışırken, özel olarak veto krizlerine odaklanan ve bu krizlerin mukayesesini yapan kapsamlı bir akademik çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmanın bu anlamda literatürdeki boşluğu doldurarak Türk Dış Politikası literatürüne özgün bir katkı sağlaması hedeflenmektedir.

“Türkiye-NATO ilişkilerindeki veto krizlerinde benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?” sorusu çalışmanın temel araştırma sorusudur. Çalışmada ayrıca Türkiye'nin veto krizlerinde hangi motivasyonlarla hareket ettiği, ne gibi tepkilerle karşılaştığı, krizlerin nasıl sonuçlandığı gibi alt sorulara da cevap aranacaktır. Bu sorulara verilecek cevaplarla krizler arasında bir örüntünün bulunması ve bu sayede gelecekte yaşanabilecek potansiyel krizlere dair de öngörülerini kolaylaştıracak bir çerçeve oluşturulması amaçlanmaktadır. Çalışmada, yukarıda kısaca bahsedilen veto krizlerinin mukayesesini kolaylaştıracak olan vaka analizi yöntemi kullanılacaktır. Elde edilecek sonuçların hem konu üzerine gelişmekte olan akademik yazına hem de politika yapıcılarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Tüm çalışmalar gibi elbette bu çalışmanın da bazı kısıtları vardır. Bu kısıtların başında da birincil kaynaklara erişim gelmektedir. NATO bünyesindeki tüm politika oluşturma, planlama ve yürütme faaliyetlerinde gizlilik esas olduğundan bahsi geçen krizlerle ilgili resmi bir belgeye ulaşmak mümkün değildir. Bu kısıtlılık yüzünden vaka analizi için, krizleri anonim diplomatik kaynaklara atfen duyuran basın-yayın organlarının detaylı bir biçimde taranması ve incelenmesi gerekmektedir. Bir başka kısıtlılık ise yine gizlilik sebebiyle veto krizlerinin kesin başlangıç ve bitiş tarihlerine ulaşma güçlüğüdür. Gizlilik yüzünden krizlerin başlayış ve bitiş tarihleri, basında çıkan haberler veya gelişmeler ekseninde yazılabilmektedir ve kesinlik içermemektedir.

1. NATO'da Karar Alma Mekanizması ve Veto Krizleri

NATO'nun kurulduğu ilk günden bu yana ittifak bünyesindeki organlarda alınan tüm kararlar konsensüs/oydaşma ile alınmaktadır ve alınan kararlar bu yüzden çoğunluğun değil ittifakın kararları olarak duyurulur ve icra edilir. Öte yandan oydaşma prensibi, ittifaka üye ülkelerin karar alma ve uygulama aşamalarında bir oylamaya gitmesini değil, karşılıklı müzakereler neticesinde ortak bir karara varması anlamına gelir. Bir başka deyişle NATO'da karar taslakları oylamaya açılmaz ve itirazı olan ülkeler hem NATO ile hem de diğer ülkelerle anlaşmazlık konuları üzerinden müzakereye girerler. Bu müzakerelerin tarafların isteklerini, iradelerini ve karşıt pozisyonlarını muhataplarına

aktarabildikleri bir tür diyalog mekanizması olduğunu belirtmek gerekir. Bu diyalog mekanizması sonucunda oydaşma ile alınan tüm kararlar NATO'nun kararı olarak kabul edilirken, oydaşmaya varılamayan durumlar ise üye ülkelerin veto haklarını kullandıkları vakalar olarak yorumlanır. Yani NATO'da veto krizinden bahsedildiğinde akla klasik bir oylama sistemi değil üye ülkeler arasında oydaşmanın ve ortak bir karar almanın mümkün olmadığı vakalar gelmelidir.

Veto krizleri NATO'nun tarihi boyunca pek çok kez görülmüş, üye ülkelerin oydaşmaya varılamayan durumlarda bazı kararları veto ettikleri basına yansımıştır. 1950'de Türkiye'nin NATO'ya üyeliğinin İngiltere tarafından veto edilmesi ve Türkiye'nin Batı ile askeri ittifakını İngiltere komutasında kurulacak bir Ortadoğu komutanlığı aracılığı ile sürdürmesi gerektiğinin bildirilmesi belki de bilinen ilk örneklerdendir (Yeşilbursa, 1999: 75-76) (Onozowa, 2005: 128). Bir başka veto krizi Yunanistan'ın 1976 yılında NATO'nun askeri kanadına dönmek istemesi sırasında ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirmesinin ardından, Yunanistan NATO ve ABD'nin bu harekâtı önlemek için hiçbir şey yapmamasını gerekçe göstererek NATO'nun askeri kanadından ayrılmış, 1976 yılında bu kararından vazgeçince de Türkiye'nin vetosuyla karşılaşmıştır (Krebs, 1999: 365). ABD bu vetoyu kaldırmak için tüm diplomatik araçları denese de başarılı olamamış, dönemin hükümetleri Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşüne onay vermemişlerdir (Ergin, 2022). Veto krizi ancak 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası devlet başkanlığı koltuğuna oturan Kenan Evren'in ABD tarafından ikna edilmesiyle çözülmüş ve Yunanistan tekrar NATO'nun askeri kanadına girmiştir (Uslu, 1997: 15).

Bir başka veto krizi ise 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgal hazırlıklarını yürüttüğü sırada çıkmış ve ittifakın üye ülkeler açısından güvenilirliğini tartışmaya açacak bir boyuta ulaşmıştır. Ankara, ABD'nin Irak'ı işgalinin Türkiye'yi de Saddam rejiminin hedefi haline getireceği kaygısı taşımaktaydı ve NATO'nun 4. maddesi 1 uyarınca ittifakı toplantıya çağırmıştı. Türkiye bu toplantıda olası bir Irak saldırısına karşı kullanılmak üzere Awacs uçakları ve Patriot füze savunma sistemlerinin de içinde bulunduğu teknik destek talebinde bulunmuş ancak bu talep ittifakın bazı üyeleri tarafından reddedilince yeni bir veto krizi patlak vermiştir. Basında yer alan haberlere göre Fransa, Almanya ve Belçika Türkiye'ye Awacs uçakları ve Patriot bataryaları gönderilmesi teklifini veto etmişler ve ABD ile Irak arasındaki krizin barışçıl yöntemlerle çözülmesi yönünde ısrarcı olmuşlardı (The Guardian, 2003; Financial Times, 2008).

1 NATO kurucu antlaşmasının 4. maddesi "Taraflardan herhangi biri, Taraflardan birinin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ya da güvenliğinin tehdit edildiğini düşündüğü zaman, tüm Taraflar birlikte danışmalarda bulunacaklardır" demektedir.

ABD'nin yoğun baskıları sonucunda veto krizi aşılmış ve 19 Şubat 2003'te Awacs uçakları, Patriot bataryaları ve kimyasal/biyolojik silahlardan korunma amaçlı birliklerin Türkiye'ye gönderilmesine karar verilmişti (Dışişleri Bakanlığı, 2003).

NATO'nun 2008 Bükreş zirvesi öncesi Almanya, Fransa ve Yunanistan'ın taraf oldukları iki veto krizi patlak vermiştir. Almanya ve Fransa, dönemin ABD Başkanı George W. Bush'un tüm ısrarlarına rağmen Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyelik eylem planına dâhil edilmelerini veto etmişler ve bu hamlenin hem Rusya ile ilişkileri hem de Avrupa'daki stratejik dengeyi bozabileceğini dile getirmişlerdi (BBC, 2008). Bu zirve öncesinde Makedonya'nın NATO'ya üyeliği de gündeme gelmiş ancak Yunanistan'ın Makedonya'nın ismi değiştirilmeden bu ülkeye yönelik vetosunu kaldırmayacağını açıklamasıyla Makedonya'ya üyelik yolu açılmamıştır. Yunanistan'ın Makedonya'ya yönelik vetosu yaklaşık 10 yıl sürmüş, NATO ile Makedonya arasındaki üyelik müzakereleri 2018'de Makedonya'nın ismi Kuzey Makedonya olarak değiştirildikten sonra başlayabilmiştir.

Türkiye'nin NATO'da veto kartını kullandığı ve bu çalışmanın da vaka incelemesi bölümünü oluşturan olaylar ise Anders Fogh Rasmussen'in NATO genel sekreterliğine atanması krizi, ikili ilişkilerin bozulmasına paralel olarak İsrail, Mısır ve Avusturya'nın NATO'yla ortaklık ilişkilerinin veto edilmesi, YPG/PYD'nin terör örgütü olarak kabul edilmesi talebiyle NATO'nun Baltık ve Polonya'ya yönelik savunma planlarının veto edilmesi ve son olarak Türkiye'nin İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelik başvurularına yönelik vetosudur. Türkiye'nin geçmişte NATO ve AB arasındaki işbirliği süreçlerinde özellikle Kıbrıs Rum Kesimine karşı bu hakkı kullandığı bilinmektedir (Cebeci, 2011: 100).² Öte yandan NATO'da bahsi geçen vakaların dışında Türkiye'nin ve/veya diğer üye ülkelerin taraf olduğu başka veto krizleri var mıdır sorusuna ise net bir cevap vermek de mümkün değildir. Gerek diğer üye ülkelerin gerekse Türkiye'nin taraf olduğu veto krizi vakaları, NATO'daki tüm görüşme ve yazışmalar yüksek gizlilik derecesine sahip olduğundan, şimdilik basına yansıyan bu çalışmadaki örneklerle sınırlıdır.

2. Rasmussen Vetosu

Eski Danimarka Başbakanı Anders Fogh Rasmussen'in NATO genel sekreterliğine adaylığının söz konusu olduğu Mart 2009'da Türkiye'nin

2 Türkiye 2001'de AB Acil Müdahale Gücü'nün NATO'nun stratejik varlıkları olarak kabul edilen istihbarat, komuta kontrol ve petrol boru hatları gibi imkânlarına erişimini veto etmiş ve AB gücünün sadece NATO'nun askeri planlama kabiliyetlerini geliştirme süreçlerine dâhil olmasına izin vermiştir.

Rasmussen'in adaylığına hiç sıcak bakmadığı ve veto edebileceği yönünde haberler basında yer almaya başladı (Hürriyet, 2009). Türkiye'nin vetosu NATO'nun Nisan başındaki Strazburg-Kiel zirvesi öncesinde gündeme geldiyse de Rasmussen'e yönelik tepkinin kaynağı 2005 yılındaki bir karikatür krizine dayanmaktaydı. 2005 Eylül ayında Danimarka'nın Jyllands Posten Gazetesinde yayınlanan 12 adet karikatür, İslam peygamberi Hz. Muhammed'i tasvir etmiş ve bu yayın tüm dünyadaki Müslümanlar arasında büyük tepkilere yol açmıştı. Başta Kopenhag olmak üzere dünyanın pek çok yerinde protesto gösterileri düzenlenmiş, Ortadoğu, Afrika ve Asya'da çıkan olaylarda 50 kişi hayatını kaybederken pek çok kişi de yaralanmıştı (CNN Türk, 2008).

Konunun Türkiye ile Danimarka arasında bir sorun haline dönüşmesi, Rasmussen'in 2006'da başbakan Tayyip Erdoğan'ın "Müslüman ülkelerin büyükelçileriyle görüşün" teklifine olumsuz cevap vermesi ve özür dilemeyi reddetmesi ile gerçekleşti. Öte yandan krizin derinleşmesine sebep olan bir başka olay ise Türkiye'nin PKK'nın yayın organı olarak tanımladığı Roj Tv'nin Danimarka'da yayınlarına devam etmesiydi. Erdoğan Rasmussen'le Danimarka'da gerçekleştirdiği görüşmede iki konuyu da gündeme getirmiş ancak Rasmussen hem Roj TV meselesini hem de karikatür krizini basın özgürlüğü çerçevesinde değerlendirdiklerini belirtmişti (Hürriyet, 2005).

Konunun Türkiye ile Danimarka arasındaki ikili zeminden çıkıp NATO'da bir veto krizine dönüşmesi Rasmussen'in NATO Genel Sekreterliği için aday gösterilmesiyle gerçekleşmişti. 3 Nisan 2009'da Londra'da bulunduğu sırada basının sorularını yanıtlayan Erdoğan hem karikatür krizinde hem de Roj Tv meselesinde Rasmussen'in Türkiye'nin tüm taleplerine olumsuz cevap verdiğini ve bu sebepten ötürü kendisinin NATO Genel Sekreterliği görevine getirilmesine hiç sıcak bakmadıklarını söyledi (NTV, 2009). Türkiye'nin tüm itirazlarına rağmen Rasmussen'in 4 Nisan 2009'da NATO'nun yeni genel sekreteri olması doğal olarak kapalı kapılar ardında ne gibi pazarlıkların yapıldığı sorusunu gündeme getirmişti. *The Guardian*, Türk tarafının uzun süren müzakereler neticesinde ve İtalya başbakanı Berlusconi'nin bizzat yürüttüğü telefon diplomasisiyle neredeyse son dakikada ikna edildiğini duyururken (*The Guardian*, 2009) BBC, Türkiye'nin vetosunu genel sekreter yardımcılığına bir Türk'ün atanması şartıyla kaldırdığını bildirmekteydi (BBC, 2009). Türkiye'nin NATO'da veto kartını kullanmasının son derece normal olduğunu ifade eden Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ise "NATO'ya katkıları çok daha küçük ülkelerin bile bazı önemli stratejik konularda veto hakkı kullandığını ya da kararları engellediğini ve Türkiye gibi ittifak için hayati öneme sahip ülkelerin, bazı endişeleri varsa bunların dinlenip çözülmesi gerektiğini" ifade etmiş ve nihayetinde krizin bittiğini duyurmuştu (Hürriyet, 2009). Rasmussen'e yönelik Türk vetosunun kalkmasından yaklaşık bir yıl sonra 27 Eylül 2010'da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün dış politika başdanışmanı Büyükelçi Hüseyin

Diriöz'ün NATO Genel Sekreter Yardımcısı olarak atanması da diplomatik çevrelerde Türk tarafının veto krizinden istediğini aldığı şeklinde yorumlanacaktı.

3. İsrail Vetosu

Şubat 2006'da Hamas'ın Filistin seçimlerinden zaferle çıkması, İsrail'in Gazze üzerindeki baskısının artmasına neden olmuş ve bölgede yaşanan insani trajedi tüm dünyanın tepkisini çekmiştir. İsrail'in Gazze ablukasını, Hamas'ı bir siyasi aktör olarak kabul eden Türkiye'nin de İsrail'le ilişkilerinin bozulmasıyla sonuçlanmış ve bu gerilim 2009 Davos zirvesinde kamuoyunda "one minute" krizi olarak bilinen Erdoğan-Peres atışmasıyla zirveye çıkmıştır. Gazze'deki trajediye dikkat çekmek isteyen ve başını İHH'nin (İnsani Yardım Hareketi) çektiği çeşitli sivil toplum örgütleri, düzenledikleri yardım kampanyalarını bölgeye ulaştırmak amacıyla 22 Mayıs 2010'da İstanbul'dan gemilerle yola çıkmışlardı. 30 Mayıs'ı 31 Mayıs'a bağlayan gece yardım filosundaki Mavi Marmara gemisine bir operasyon düzenleyen İsrail Savunma Kuvvetleri 8'i Türk vatandaşı 9 sivil öldürmüşler ve 50 kişiyi yaralamışlardır. İsrail'in Mavi Marmara saldırısı sadece Türkiye ile İsrail arasında ikili düzeyde değil NATO bünyesinde de önemli bir krize yol açmıştır (Bassist, 2022).

İsrail, NATO üyesi olmasa da ittifakın ortaklık projeleri içinde önemli bir yere sahiptir. 1994 yılında başlatılan Akdeniz Diyalogu programı kapsamında Mısır, Tunus, Cezayir, Moritanya, Ürdün ve Fas ile birlikte NATO'nun ortaklarından biri olan İsrail, o tarihten bu yana pek çok sivil ve askeri işbirliği projesinde yer almıştır. 2006 yılında NATO'yla ICPC (Individual Cooperation Partnership Program / Bireysel İşbirliği Ortaklık Programı) anlaşması imzalayan İsrail, NATO ile ikili ilişkilerini kuvvetlendirmeyi hedeflemiştir (Rupp, 2006: 51). Bu çerçevede NATO ve İsrail arasında askeri tatbikatlar, bilgi paylaşımı, silahlanma ve lojistik, terörizmle mücadele gibi alanlarında ortaklığın derinleştirildiği bilinmektedir (Mission of Israel in EU and NATO, 2012). Türkiye ile İsrail arasındaki kriz NATO-İsrail işbirliğinin de kesilmesine neden olmuş ve çetin müzakereler neticesinde kısmi bir yumuşama sağlanmıştır.

NATO'nun 20-21 Mayıs 2012'de düzenlenen ve NATO'nun 60. yılının kutlandığı tarihi Chicago zirvesi ittifak bünyesine de sirayet eden Türk-İsrail geriliminin kamuoyuna yansıdığı ilk zirve olmuştur. İsrail'in bu zirveye katılımının Türkiye tarafından veto edileceği anlaşılmış, Genel Sekreter Anders Fogh Rasmussen ve üye ülkelerin Türkiye'yi ikna çabaları sonuçsuz kalmıştır. Krizin ilk sinyalleri 18 Nisan 2012'de Brüksel'de düzenlenen Dışişleri Bakanları toplantısında verilmiştir. Basına yansıyan haberlere göre, toplantı sırasında Genel Sekreter, Fransa ve ABD dışişleri bakanları Türkiye'nin İsrail'i veto etmesini dolaylı olarak eleştirmişler ve Türkiye'yi ikili ilişkilerinde yaşadığı

sorunları NATO'ya taşımakla suçlamışlardır (Hürriyet Daily News, 2012). Cansu Çamlıbel'in haberine göre bazı ittifak üyeleri de Türkiye'nin veto kararına karşı Mısır, Tunus, Ürdün ile Kafkaslar ve Balkanlar'daki üçüncü ülkeler ile ortak programlarını bloke etmişlerdir (Çamlıbel, 2012). Ankara'dan konuya dair resmi bir açıklama yapılmasa da Reuters'a konuşan üst düzey bir Türk yetkili, İsrail'in Chicago zirvesine katılmasını kesinlikle onaylamayacaklarını bildirmiş (Reuters, 2012), Dışişleri Bakanı Davutoğlu ise Türkiye'nin İsrail vetosuna gelen eleştirilere sert tepki göstererek "İsrail'i hiçbir zeminde ortak olarak görmüyoruz" cevabını vermiştir (TRT Haber, 2012).

2012 yılı Suriye İç Savaşı, Libya İç Savaşı ve Ortadoğu'da giderek artan güvenlik risklerinin gölgesinde geçmekteydi. Türkiye'nin Suriye'den algıladığı tehdit yüzünden NATO'yu göreve çağırarak Patriot Savunma Sistemi talep etmesi, Ankara'nın İsrail vetosu ile ilgili bir yumuşamaya gitmesini zorunlu kılmıştı. NATO çevrelerinde de Ortadoğu ve Doğu Akdeniz Havzası kaynaklı İsrail'le ortaklığın askıya alınması ciddi bir zaaf olarak görülmekteydi. Bir başka deyişle 2012'de bölgesel ve küresel güvenliğe yönelik tehditlerin yoğunlaşması hem Türkiye hem de NATO açısından Türkiye'nin İsrail vetosunun maliyetlerini arttırmaktaydı. Rasmussen'in bizzat arabulucu rolü üstlendiği ve ABD'nin de dâhil olduğu çetin müzakereler sonunda ilk olarak 4 Aralık 2012'de NATO, Türkiye'nin Patriot bataryaları talebini onayladı. Bu kararı takiben 24 Aralık 2012'de Türkiye İsrail'e NATO'da uyguladığı vetoyu "kısmen" kaldırdı. İsrail 2013 yılında NATO'nun planladığı ortaklık ve işbirliği mekanizmalarına dâhil olabilecek ancak 2016 yılına kadar askeri tatbikatlara ve faaliyetlere katılamayacaktı. Taraflar resmen açıklamasalar da Türk basınında çıkan bazı haberlere göre Türkiye'nin Patriot talebiyle NATO'daki İsrail vetosunun yumuşaması arasındaki bu ilişki yadsınamazdı (Yetkin, 2012; Demirtaş, 2012).

İsrail ve Türkiye arasında esen normalleşme rüzgârları 2016'da Türkiye'nin NATO'da İsrail'e yönelik bir vetoyu daha kaldırmasıyla sonuçlanmıştır. 4 Mayıs 2016'da İsrail'in NATO genel merkezinde bir temsilcilik açacağı bizzat NATO yetkilileri tarafından duyurulurken (NATO, 2016), Türkiye'nin bu jestini 27 Haziran 2016'da imzalanan ve Mavi Marmara krizinin resmen sona erdiğinin ilanı olan Türk-İsrail mutabakatı izlemiştir. İsrail ile NATO ilişkilerindeki son pürüz olan "ortak askeri tatbikatlara katılma" engeli ise yine aynı yıl kaldırılmış, İsrail 6 yıl aradan sonra ilk kez 2016 Kasım ayında Karadağ'da düzenlenen bir NATO tatbikatına katılmıştır (Melman, 2016).

4. Mısır Vetosu

Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkilerin seyrinin Mısır'ın NATO'yla ilişkilerini nasıl etkilediğini anlayabilmek için Muhammed Mursi'nin seçimle iktidara geldiği ve askeri bir darbe ile devrildiği 2012 ile 2013 yıllarındaki siyasi

iklim değişikliğinin altını çizmek gerekir. Muhammed Mursi'nin 2012 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanması ile birlikte Türkiye ile Mısır arasındaki yakınlaşma Kahire-Ankara ekseninde kuvvetli bir ideolojik ortaklığa da dönüşmüştür. Öyle ki Mursi'nin seçim zaferi hem bölgedeki siyasal İslamcı/ihvancu hareketler arasında hem de bu hareketin liderliğini üstlenme hevesinde olan Türkiye'deki iktidar çevrelerinde hareketin zemin kazanması ve güçlenmesi olarak görülmekteydi.

Mısır ve Türkiye arasında siyasal İslam üzerinden kurulan ideolojik ortaklık, Mısır-Türkiye ilişkilerinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynarken, iki ülke arasındaki işbirliği girişimleri savunma alanına da taşınmıştır. Türkiye gerek NATO'da gerekse ikili ilişkiler bağlamında Mısır ordusuyla ortak proje ve tatbikatların düzenlenmesine önyak olmuş bu çerçevede Mısır ve Türk Deniz Kuvvetleri 7-10 Ekim 2012 tarihleri arasında Süveyş Kanalı'nda 2012 Dostluk Denizi tatbikatını icra etmişlerdir (Milliyet, 2012). 2013'te Muhammed Mursi'nin askeri bir darbeyle devrilmesinin ardından bozulan Mısır-Türkiye ilişkileri sadece iki ülke arasındaki işbirliğinin değil Mısır-NATO işbirliğinin de büyük ölçüde durmasına sebep olmuştur.

Mısır-NATO işbirliğinin kurumsal ayağı tıpkı İsrail örneğinde olduğu gibi 1994'teki Akdeniz Diyalogu ile başlamıştır. O tarihten bu yana SPS (Science for Peace and Security / Barış ve Güvenlik için Bilim) ve ICPC çerçevesinde sınır güvenliğinden siber tehditlere, enerji güvenliğinden mayınların temizlenmesine kadar pek çok alanda işbirliği projeleri yürütülmüştür (El- Adawy, 2018: 1).

İlişkilerinin bozulmasıyla birlikte Mısır'ın NATO ile yürüttüğü askeri işbirliği faaliyetlerinin Türkiye'nin vetosuyla durdurulacağına dair ilk işaret 16 Ağustos 2013'te en yetkili ağızdan verilmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Levent Gümrükçü, Mısır ile ortaklaşa yürütülecek Barış Denizi tatbikatının ve NATO bünyesindeki icra edilecek çokuluslu tatbikata davetin Türkiye tarafından iptal edildiğini resmen açıklarken, ikili ilişkilerdeki krizin NATO'ya sızdığı da anlaşılmıştı (Habertürk, 2013). Mısır-NATO ilişkileri bu krizle birlikte yaklaşık yedi yıl sürecek bir durgunluğa sahne olmuş, NATO ve Mısırlı yetkililer arasında karşılıklı ziyaretler devam etse de Mısır'ın NATO'nun askeri tatbikat ve faaliyetlerine katılması Türkiye tarafından 2020'ye kadar veto edilmiştir.

Mısır ve Türkiye ilişkilerindeki normalleşme süreci 2020 yılındaki temaslarla başlamış, 2021 yılında resmi heyetlerin karşılıklı ziyaretleri ile de istikşafi görüşmeler ivme kazanmıştır (TRT Haber, 2021; Euronews, 2021). Türkiye-Mısır ilişkilerindeki bu normalleşmenin Mısır-NATO ilişkilerine de yansıtıldığını söylemek mümkündür. Ragıp Soylu'nun haberine göre adının açıklanmasını istemeyen bir NATO yetkilisi, Türkiye'nin 2021 itibarıyla Mısır'a yönelik vetosunu kaldırdığını ve ittifakın Mısır'la bir Bireysel İşbirliği Ortaklık

Programına onay verdiğini ifade etmiştir (Soylu, 2021). Türkiye'nin NATO'da Mısır'a yönelik vetosunun kalktığı, 12 Temmuz 2021'de Genel Sekreter Jens Stoltenberg ve Mısır Dışişleri Bakanı Samet Şükri'nin Mısır ve NATO arasındaki Ortaklık Programı Anlaşmasının yenilendiğini açıklamaları ile resmîyet kazanmıştır (NATO, 2021a).

5. Avusturya Vetosu

İkili ilişkilerdeki bozulmanın NATO'ya yansıdığı bir başka vaka Türkiye'nin Avusturya'ya yönelik vetosudur. 2015 göçmen krizinin hemen ardından, dönemin Avusturya Dışişleri Bakanı Sebastian Kurz'un göçmenlerin Türkiye'de kalmaları gerektiği yönündeki açıklamaları Türkiye-Avusturya ilişkilerinin yeni bir gerilimle test edileceğinin habercisi gibiydi (Hürriyet, 2016). 2016 yazında dönemin Avusturya Başbakanı Christian Kern'in Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olduklarını açıklamasından hemen sonra Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, Avusturya'yı ırkçılıkla suçlamıştı (Habertürk, 2016). İlişkiler 16 Nisan 2017 referandumu öncesinde AKP'li siyasetçilerin Avrupa ülkelerinde yürütmek istedikleri seçim kampanyaları sırasında bir kez daha gerildi. Bir mülakat sırasında Türkiye ile Hollanda arasında krize neden olan referanduma yönelik propaganda çalışmaları üzerine fikri sorulan Kern, Avusturya'da bir başka ülkenin seçim propagandasına izin vermeyeceklerini ve kamu güvenliğini sağlama gerekçesiyle bunu engelleyeceklerini ifade edince yeni bir kriz patlak verdi (Gazete Duvar, 2017). 2017 genel seçimlerinden zaferle çıkan muhafazakâr partinin genç lideri eski Dışişleri Bakanı Kurz'un, aşırı sağcı Avusturya Özgürlük Partisi ile kurduğu koalisyon hükümeti de Türkiye'ye karşı sert tutumu sürdürme yanlısıydı. Başbakan Kurz'un AB-Türkiye ilişkilerine dair görüşlerinin sorulduğu pek çok mülakatta Türkiye'nin AB'de yeri olmadığını ifade etmesi (T24, 2017; BBC News Türkçe, 2018) sadece ikili ilişkilerin daha da bozulmasına değil NATO'da yeni bir veto krizinin ortaya çıkmasına neden oldu.

2017 referandumundan kısa bir süre önce Türkiye'nin Avusturya-NATO ortaklığında veto kozunu kullandığı haberleri basında yer almaya başladı. Reuters haber ajansına konuşan NATO yetkilileri Türkiye'nin ortaklık faaliyetleri yürütülen ülkelere yönelik vetosunun Avusturya'yı hedeflediğini söylerlerken, Avusturya cephesi ise bu vetonun mevcut misyonları değil geleceğe yönelik planları ciddi bir biçimde aksatacağı yönündeki kaygılarını dile getirmekteydiler (Reuters, 2017). Bir başka basın kuruluşunda yayınlanan haberde ise Ankara'nın NATO'da Avusturya'ya yönelik vetoyu 2016 Kasım ayından beri uygulamakta olduğunu ve bu vetonun sadece Avusturya'yı değil Finlandiya'yı da hedef aldığı belirtilmekteydi (Politico, 2017). Konu üzerine bir açıklama yapan Avusturya Savunma Bakanı Hans Peter Doskozil, Türkiye'nin NATO ile ortaklık projelerini veto ederek hem Avrupa güvenliğini tehlikeye

attığını hem de Batı Balkanlardaki mevcut barış operasyonlarının başarısına da olumsuz bir etki yaratacağını iddia ediyordu (BBC, 2017). Türk tarafı ise "Avusturya, Türkiye aleyhtarı tutumunu AB forumlarına da taşıdığı cihetle, Türkiye de Avusturya'nın NATO faaliyetlerine katılımı hususunda uygun gördüğü tedbirleri almaktadır" diyerek veto konusunda geri atmayacağını bildirmekteydi (Anadolu Ajansı, 2017).

Avusturya'nın Türk vetosuna karşı tepkisinin arkasında 1999'dan bu yana Avusturya ordusunun da aktif görev aldığı KFOR (Kosovo Force / Kosova Gücü) misyonunun geleceğine dair kaygılar yatmaktaydı. Dış politikasında Batı Balkanlara büyük önem veren Avusturya bu bölgedeki NATO misyonlarına başından itibaren destek vermekteydi (Gartner, 2018:136) (Cottey, 2013: 460). Avusturya hükümeti, Türkiye'nin vetosunun devam eden misyonu doğrudan etkilemese de orta ve uzun vadede bu misyona yönelik tüm plan, proje ve strateji değişikliklerini etkileyeceğinin farkındaydı. NATO kaynaklarına göre Avusturya'ya yönelik Türk vetosu sadece Kosova'daki misyonun geleceğini değil NATO ve Avusturya arasındaki tüm sivil ve askeri işbirliği alanlarını da olumsuz etkileyecekti (Reuters, 2017). Krizin ittifakta bir çatlak oluşturmasından endişe eden Genel Sekreter Stoltenberg'in tarafları sorunun çözümüne yönelik adımlar atmaya davet etmesi de beklenen sonucu yaratmamış ve kriz 2021 yılında Başbakan Kurz'un hakkında açılan yolsuzluk soruşturması sonrasında istifasını vermesine kadar sürmüştür.

Türkiye-Avusturya ilişkileri Kurz'un istifası ve Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrasında normalleşme sürecine girmiştir. Avusturya Cumhurbaşkanı Alexander Van der Bellen'in 1 Mart 2022'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı arayarak Ukrayna'daki savaş ve diplomatik girişimler üzerinde fikir alışverişinde bulunması ve sonrasında Avusturya Dışişleri Bakanı Alexander Schallenberg'in Antalya Diplomasi Forumuna katılması ikili ilişkilerde bir normalleşme dönemine girildiğini göstermektedir (Anadolu Ajansı, 2022). Avusturya'ya yönelik vetonun kaldırıldığına dair kamuoyuna yansıyan kesin bir bilgi veya açıklama olmamakla birlikte iki ülke arasındaki normalleşme sürecinin NATO'ya da yansıdığı varsayılabilir. Genel Sekreter Stoltenberg'in 10 Mayıs 2021'de NATO'nun Viyana'da bir irtibat bürosu açmasına dair anlaşmayı imzalaması (NATO, 2021b) ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 30 Haziran 2022'de NATO'nun Madrid zirvesi öncesinde Avusturya Başbakanı Karl Nehammer ile özel bir görüşme için bir araya gelmesi ve bu varsayımı kuvvetlendiren gelişmeler olarak değerlendirilebilir.

6. Baltık ve Polonya Savunma Planı Vetosu

Türkiye'nin terör örgütü PKK'nın Suriye kolu olarak kabul ettiği PYD ve silahlı kanadı YPG, 2015'te IŞİD'le mücadele amacıyla kurulan Suriye

Demokratik Güçlerinin (SDG) ana unsurlarıydı. Her ne kadar IŞİD'e karşı mücadele eden bazı Sünni Arap aşiretleri de bu oluşumun içine dâhil edilmeye çalışılmışsa da esasen PYD-YPG kontrolünde silahlı bir güç oluşturulmuştu. Türkiye'nin bu oluşumdan duyduğu rahatsızlığı ABD'li yetkililere iletmesi bir sonuç vermemiş, PYD-YPG kuvvetlerinin IŞİD'e karşı elde ettiği askeri başarılar ABD'nin bu oluşuma verdiği desteğin daha da artmasına neden olmuştur. 17 Mart 2016'da Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi'nin kurulması ve bu unsurların IŞİD'le mücadele çerçevesinde Fırat'ın batısında ilerlemeye devam etmeleri neticesinde Türkiye 24 Ağustos 2016'da Fırat Kalkanı harekâtını başlatmıştı. Bu harekâtın amacı hem IŞİD tehdidini bertaraf etmek hem de Kuzeydoğu Suriye'de olası bir PYD-YPG koridorunun oluşmasını engellemektir. Türkiye, 2018 Ocak ve Mart ayları arasında IŞİD ve PYD-YPG tehdidini bertaraf etmek için bu kez Zeytin Dalı harekâtını düzenlemiş Halep bölgesinde bu örgütlerin yuvalandığı yerleri hedeflemişti. IŞİD'in 2019 itibarıyla yenilgiye uğramasının ardından Türkiye ile PYD-YPG güçleri karşı karşıya gelmiş ve bu durum, ucu NATO'ya kadar uzanan bir gerilime neden olmuştur.

Türkiye'nin PYD/YPG'ye verilen desteğin kesilmesi ve bu unsurların terör örgütü olarak tanınması talebi başta ABD olmak üzere Batı'da bir karşılık bulmayınca Ankara bir kez daha NATO'da veto kartını kullanmıştır. Rusya'nın 2014'te Kırım'ı ilhak etmesinin ardından Baltık ülkeleri ve Polonya, NATO'dan bölgeye yönelik bir savunma planı hazırlanmasını talep etmişlerdi. Bölgeye yönelik son savunma planının 2010'da yapıldığı dikkate alındığında mevcut planın Rusya tehdidine karşı düzenli olarak güncellenmesi gerektiği NATO çevrelerinde de dile getirilmekteydi (Daily Sabah, 2020). Hazırlanan yeni planın Aralık 2019'da Londra'da düzenlenecek ve NATO'nun 70. yılının kutlanacağı Londra Zirvesinde kabul edilmesi beklenirken, Zirveye birkaç gün kala Türkiye'nin güncellenen Baltık ve Polonya savunma planını veto ettiği haberleri yayılmaya başladı (Gazete Duvar, 2019). Haberlere göre Türkiye, Baltık ve Polonya savunma planını onaylamak için PYD/YPG'nin ittifak tarafından terör örgütü olarak tanımlanmasını istemiş ve bu unsurların Türkiye'ye yapabilecekleri bir saldırı durumunda ittifakın alacağı tedbirleri içeren bir başka savunma planının da Londra zirvesinde kabul edilmesini talep etmişti (Reuters, 2019). Haberleri doğrulayan Erdoğan ise "Bizim terör örgütü olarak telakki ettiğimiz ve kendileriyle terör mücadelesi verdiklerimizi, bizim NATO'daki dostlarımız eğer terör örgütü olarak kabul etmezse, kusura bakmasınlar, orada atılacak her türlü adımın karşısında oluruz" diyerek Türkiye'nin PYD-YPG'ye yönelik talepleri kabul edilmezse veto hakkını kullanacağını belirtmişti (Euronews, 2019). Türkiye'nin bu ısrarının arkasında Ekim ve Kasım 2019 arasında yürüttüğü Barış Pınarı harekâtına ABD ve diğer Batılı ülkelere gelen tepkiler yatmaktaydı (BBC, 2019a).

3 Aralık 2019'daki NATO zirvesi bu gerilimle başlarken, krizin liderler zirvesindeki müzakereler sonunda aşıldığı ve Türkiye'nin vetoyu kaldırarak yapıcı bir tutum sergilediği Litvanya Cumhurbaşkanı Gitanas Nausėda tarafından kamuoyuyla paylaşıldı (Hürriyet, 2019). Öte yandan zirveden Türkiye'yi tam anlamıyla tatmin edecek bir sonuç alınmadığını "Nihai noktada mutabakat sağlanamadı. Terörle mücadele konusunda yalnız bırakıldık" sözleriyle ifade eden Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar krizin bir süre daha devam edeceğinin sinyallerini vermekteydi (BBC, 2019b). Zirve sonrası basında çıkan haberlere göre, Türkiye Londra Zirvesinde planların güncellenmesine yönelik kararı engellememiş ancak genel sekreterin planı uygulamaya geçirmesine engel olmaya devam etmişti (Euronews, 2020). Yaklaşık altı ay süren müzakereler, Türkiye açısından yine istenen sonucu doğurmayınca Ankara vetosunu 2 Temmuz 2020 tarihinde kaldırmış ve plan uygulamaya konabilmiştir.

7. İsveç ve Finlandiya Veto Krizi

Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin ardından Avrupa'ya yönelik tehdit algısındaki artış, yıllardır dış politikalarındaki geleneksel prensiplerinden uzaklaşmayarak askeri bir ittifaka dâhil olmayan İsveç ve Finlandiya'yı tedirgin etmiştir. Her iki ülke de NATO'ya üyeliği Rusya'dan gelebilecek tehdidi bertaraf etmenin yegâne yolu olarak görmüşler ve 18 Mayıs 2022'de resmen üyelik başvurusunda bulunmuşlardır. İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyeliği ABD başta olmak üzere ittifak üyeleri arasında genel olarak memnuniyetle karşılanırsa da her iki ülkenin terörle mücadelede Türkiye'nin taleplerine kulak tıkadığını iddia eden Ankara'nın konudaki tavrı merak edilmekteydi. Erdoğan'ın resmi başvurulardan hemen önce iki ülkenin de üyeliklerine sıcak bakmadıklarını söylemesi ve geçmiş yönetimlerin Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşünü onaylayarak yaptığı hatayı kendilerinin yapmayacağını açıklaması, 29-30 Haziran 2022'de Madrid'de yapılacak NATO zirvesi öncesinde yeni bir veto krizinin yaşanmasına neden oldu (Cumhuriyet, 2022a).

Türkiye bu konuda somut adım atmaktan da geri kalmamış ve büyükelçiler nezdinde toplanan ilk konsey toplantısında İsveç ve Finlandiya'nın ittifaka üye olma taleplerini hızlı biçimde işleme koyma kararını veto etmiştir. Ankara'nın veto gerekçeleri; her iki ülkenin de YPG'ye siyasi ve askeri destek vermeye devam etmeleri, Türkiye'nin terör bağlantısı sebebiyle iadesini talep ettiği kişileri iade etmemeleri ve 2019 yılında gerçekleştirilen Barış Pınarı Harekâtı sonrasında Türkiye'ye silah ambargosu uygulamalarıydı (BBC, 2022). Kimi kaynaklar ise bu gerekçelerin buzdağının görünen yüzü olduğunu, Türkiye'nin bunların dışında F35 programına tekrar dâhil edilmek, F16 satışı için ABD'den söz almak ve S-400 yaptırımlarının kaldırılması gibi talepleri için de veto kartını kullandığını ifade etmekteydiler (Diken, 2022).

Zirveye sayılı günler kala genel sekreter Stoltenberg'in yoğun çabaları ve ABD Başkanı Biden'ın Erdoğan'ı arayarak gerçekleştirdiği telefon görüşmesi, taraflar arasında bir mutabakata varılmasını kolaylaştırdı. 28 Haziran 2022'de İsveç, Finlandiya ve Türkiye arasında imzalanan üçlü muhtıra metni, Türkiye'nin her iki ülkenin NATO üyeliklerine açık desteğini ve bu ülkelerin Türkiye'nin taleplerine dair taahhütlerini içermektedir. Üçlü muhtırada PYD/YPG ve FETÖ her ne kadar terör örgütü yerine "örgüt" olarak tanımlanmışsa da İsveç ve Finlandiya'nın bu örgütlere ve zaten terör örgütü olarak kabul edilen PKK'ya destek vermeyeceklerini açıklamaları ve terörle mücadele konusunda işbirliğine gideceklerini taahhüt etmeleri Türkiye cephesinde "diplomatik zafer" olarak tanımlanmıştır. Bu zafer havası zirveden birkaç gün sonra Beyaz Saray'dan Başkan Biden'ın Türkiye'ye F16 satışını desteklediği yönünde gelen açıklama ile daha da pekişti.

Emekli Büyükelçi Namık Tan'a göre muhtıra metni o kadar titizlikle kaleme alınmıştı ki, kullanılan ifadelerden tüm tarafların esas kazananın kendileri olduğunu ilan etmeleri mümkündür (Tan, 2022). Sinan Ülgen'e göreyse muhtıranın en büyük kazananı NATO olmuş, Rusya tehdidi kapıdayken ittifakın ciddi bir sarsıntı yaşamamasının önüne geçilmişti (Deutsche Welle, 2022). Öte yandan yeni üyelerin ittifaka katılım süreçlerinin ulusal parlamentolarda onaylanması gerektiğinden Türkiye'nin muhtıra metninin uygulanması için zirveden sonra da baskıda bulunacağı öngörülmektedir. Nitekim 13 Ekim 2022 itibarıyla İsveç ve Finlandiya'nın ittifaka katılımı 30 NATO üyesi ülkeden 28'inin yasama organlarında onaylanmış sadece Türkiye ve Macaristan parlamentolarında henüz onaylanmamıştır. Veto krizinin çözülmesi için büyük çaba gösteren Genel Sekreter Stoltenberg 26 Aralık 2022'de yaptığı son açıklamada sürecin daha fazla uzamasını beklemediğini ve 2023'te hem İsveç hem de Finlandiya'nın NATO'ya resmen üye olmalarını umduğunu belirtmiştir (Cumhuriyet, 2022b). Üçlü mutabakatı takip eden dönemde, zorlu müzakere süreçleri devam etmiş, Türkiye'nin veto engelini aşan ilk ülke Finlandiya olmuştur. Finlandiya'nın NATO üyeliği TBMM'de 267 oyla kabul edilmiş ve Finlandiya 4 Nisan 2023'te resmen NATO'nun 31. Üye ülkesi olmuştur. İsveç'le sürdürülen müzakereler ise İsveç'in yeni bir terörle mücadele yasası ve terör suçlularını Türkiye'ye iade edilmesi üzerinden yürütülmekteydi. Ancak arka planda Türkiye ve ABD arasındaki F-16 pazarlığının, Türk tarafının vetonu kaldırmasındaki en önemli etkenlerden biri olduğu görülmüştür. Sonuç olarak 23 Ocak 2024'te TBMM'de yapılan oylama ile İsveç'in NATO üyeliği 187 kabul oyuyla onaylanmıştır.

Bulgular

Vaka incelemelerinin işaret ettiği bulgular çeşitli başlıklar altında sınıflandırılabilir. Ancak çalışmanın odak noktası Türkiye'nin sebep olduğu veto krizleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar olduğundan bulgular da bu amaca hizmet edecek şekilde üç başlık üzerinden sınıflandırılmıştır.

Vaka incelemelerinin ortaya koyduğu ilk bulgu, veto krizlerinin ortak bir yönüne dikkat çekmektedir. Her ne kadar birbirlerinden farklı gerekçelere sahip olsalar da tüm veto krizleri Türkiye'nin iç ve dış politika sorunlarının yanı sıra güvenlik kaygılarının da ittifaka taşınması neticesinde çıkmıştır. Bir başka deyişle krizlerin neredeyse hiçbiri ittifakın Türkiye'den talep ettiği bütçe, personel, plan revizyonu vb. teknik ve siyasi konular sebebiyle çıkmamıştır. Rasmussen vakasında genel sekreter adayı dini değerlere saygı göstermediği ve karikatür krizini yönetemediği için veto edilirken, Avusturya ülkede seçim propagandasına izin vermediği ve Türkiye'nin AB üyeliğine açıkça karşı çıktığı için veto edilmiştir. İsrail ve Mısır vetoları ikili ilişkilerin bozulması nedeniyle gerçekleşmiş, Türkiye'nin PKK'nın uzantıları olarak tanımladığı PYD-YPG'ye karşı mücadelesinde Batı'dan beklediği desteği bulamaması Baltıklar-Polonya savunma planı ve İsveç-Finlandiya üyelik başvurularının veto edilmesine yol açmıştır.

İkinci bulgu ise veto krizlerinin – biri hariç- Türkiye açısından hedeflenen politika çıktılarını üzerinde “kısmen etkili” olarak değerlendirilebilecek sonuçlarıdır. Rasmussen vetosunda atamaya engel olunamamış ancak Genel Sekreter Yardımcısının Türk bir diplomat olması kabul ettirilmiştir. İsrail vakasında, sadece İsrail üzerinde baskı oluşturulmamış, Türkiye'nin vetoyu hafifletmesi karşılığında Patriot bataryaları talebine NATO'dan da onay alınmıştır. Mısır ve Avusturya vakalarında vetonun hedef ülkenin politika değişiminde tek başına ne ölçüde etkili olduğunu ölçmek mümkün değildir ancak her iki ülke ile başlayan normalleşme süreçlerinin ivme kazanmasından vetonun en azından etkili olan faktörlerden biri olduğu varsayılabilir. Bu vakalar arasında vetonun hedeflenen politika değişikliğini sağlamak konusunda en etkisiz olduğu vaka Baltıklar-Polonya savunma planının veto edilmesidir. Uzgel'e göre meselenin NATO'ya taşınması, Türkiye ile daha önce ciddi sorunlar yaşamamış Baltık ülkelerinde bile tepkilere yol açmıştır (Uzgel, 2019). İsveç ve Finlandiya'nın veto edilmesi vakasında ise hukuken bağlayıcılığı olmasa da tarafların irade beyanı olarak kabul edilebilecek bir yazılı bir mutabakata varılmıştır.

Vakaların işaret ettiği üçüncü önemli bulgu, krizlerin NATO'da Türkiye ile ilgili olumsuz bir algıya sebep olduğudur. Kısa süreli Rasmussen vetosu dışındaki vakaların süreleri dikkate alındığında Türkiye-NATO ilişkilerinin 2009'dan bu yana birbiri ardına eklenen krizlerle dolu olduğunu ve adeta krizsiz

dönemlerin istisna haline geldiğini söylemek mümkündür. Bu durum kimi NATO üyelerince Türkiye'nin ittifakın sürekli problem çıkaran sorunlu bir üyesi olarak tanımlanmasına neden olmuştur (The Guardian, 2019). Özellikle üye olmayan ülkelerle imzalanan ortaklık anlaşmalarının yürütülmesinde Türkiye'nin vetosunun sadece İsrail, Mısır ve Avusturya ile yürütülen ortaklık sürecini değil 40'a yakın ortaklık anlaşmasını durdurması ittifakta büyük rahatsızlık yaratmış ve sorun ancak bir uygulama değişikliği ile çözülebilmiştir. 23 Mayıs 2017'de tüm ülkelerin onayıyla NATO'nun üye olmayan ülkelerle ortaklık anlaşmaları yürütülmesinin topluca değil ülke bazında değerlendirilmesi karara bağlanmıştır (Euractiv, 2017). Bu kararlar tek bir ülkeye yönelik vetonun ittifakın tüm ortaklık planlarını engellemesinin önüne geçilmiştir. 2009 ve 2013 yılları arasında ABD'nin NATO'daki daimî temsilcisi olarak görev yapan Ivo H. Daalder'in görev yaptığı süre boyunca (o dönem NATO'nun 28 üyesi bulunmaktaydı) ittifakın 27 üyesinin 1 üyeye sıkça karşı karşıya geldiğini dile getirmesi de bu algıyı doğrular niteliktedir (Crowley ve Erlanger, 2022).

Sonuç

Uluslararası örgütlere üye olan devletler ulusal çıkarlarını korumak ve karşı tarafı politika değişikliğine zorlamak için veto kartını bir araç olarak kullanmaktadırlar. Bunun en açık örnekleri Türkiye'nin AB üyelik sürecinde sıkça karşılaştığı mali kaynakların kullanılması veya üyelik müzakerelerinin seyri ile ilgili vetolardır. NATO da üye devletlerin zaman zaman veto kartına başvurduğu bir örgüt olmuş ve tarihi boyunca pek çok veto kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Bu krizler ittifakta parçalanma tartışmalarını beraberinde getirirse de hiçbir veto krizi yönetilemeyecek kadar derinleşmemiştir. Öte yandan ittifak, önemli kararların tek bir ülke tarafından bloke edilmesinin getireceği risklerin de farkındadır. NATO'nun gelecek yıllardaki yol haritası niteliğindeki NATO 2030 belgesinde bu konuya özel bir madde ile değinilmiş ve vetonun sadece bakanlar düzeyinde kullanılabilmesi için bir düzenleme yapılması için çağrıda bulunulmuştur.

2009 ile 2022 yılları arasında NATO'da ortaya çıkan Türkiye kaynaklı veto krizlerinin sıklığı ve süreleri dikkate alındığında Ankara'nın veto kartını bir dış politika aracı olarak sıkça kullanmaktan çekinmediğini söylemek mümkündür. Bu noktadan hareketle kısa, orta ve uzun vadede kolaylıkla başka veto krizlerinin de çıkabileceği öngörüsünde bulunulabilir. Bu veto krizlerinde NATO üyesi olmayan ülkeler, ittifak ile yürüttükleri ortaklık ve işbirliği süreçlerinin dondurulmasıyla ittifak üyesi olan ülkeler ise ittifakı ilgilendiren kararların Türkiye tarafından engellenmesi veya ertelenmesi ile karşılaşabilirler. Fransa, Yunanistan ve ABD ile ikili ilişkilerde yaşanan problemlerde, terörle mücadelede aranan desteğin bulunamadığı durumlarda veya NATO-AB

savunma işbirliğinin derinleştirilmesine yönelik girişimlerde Türkiye'nin yeniden vetoya başvurması beklenmelidir.

NATO'da veto kullanımı Türkiye açısından kısa vadede kısmen etkili sonuçlar üretmiştir. Öte yandan çalışmadaki vakaların işaret ettiği gibi ittifakı doğrudan ilgilendirmeyen gerekçelerle sıkça vetoya başvurmak orta ve uzun vadede yarardan çok zarara da sebep olabilecektir. Dini değerlere saygısızlığa tolerans gösterdiği gerekçesiyle Rasmussen'i, ülkede seçim propagandasına izin vermediği için Avusturya'yı veto etmek gibi hamleler kısa vadede karşı taraf üzerinde kısmen etkili olsa da uzun vadede Türkiye'nin ittifak içinde yalnızlaşmasıyla sonuçlanabilir. Yakın çevresinde pek çok çatışma bölgesi bulunan ve Ege-Akdeniz başta olmak üzere NATO'daki müttefiklerinin de meydan okumalarıyla boğuşan Türkiye veto kartını kullanırken bu yalnızlaşma riskini de hesaba katmalıdır.

NATO'da veto kartına başvuran tek ülke Türkiye değildir ve gelecekte farklı ülkelerin de taraf olabileceği yeni veto krizleri patlak verebilir. Ancak Rusya tehdidi kapıdayken yaşanacak olası veto krizleri öncekilerden farklı biçimde NATO için çok daha büyük sorunlara yol açma potansiyeli taşımaktadır. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, NATO'nun geleceği için çok önemli bir sınav haline dönüşmüştür ve jeopolitik risklerin en yoğun biçimde hissedildiği bir dönemde bu sınavdan başarıyla çıkabilmek ittifak için hayati önem taşımaktadır. Böylesi kritik bir dönemde günlük siyasi faydalar veya ideolojik mülahazalarla yapılacak hamleler, ittifakı dışarıya karşı güçsüzleştirmekle kalmayıp içeride de zaten var olan çatlakların daha da derinleşmesine sebep olacaktır.

Kaynakça

- Anadolu Ajansı (2017), "Türkiye'den Avusturya'ya NATO Vetosu", <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyeden-avusturyaya-nato-vetosu/824659> (22.09.2022).
- Anadolu Ajansı (2022), "Türkiye Avusturya İlişkilerinde Yeni Dönem", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-avusturya-iliskilerinde-yeni-donem/2606615> (25.09.2022).
- Akgül Açıkmeşe, Sinem ve Dimitris Triantaphyllou (2012), "The NATO–EU–Turkey Trilogy: The Impact of the Cyprus Conundrum", *Southeast European and Black Sea Studies*, 12 (4): 555-573.
- Bassist Rina (2022), "Israel Draws Closer to NATO", *Al-Monitor*, <https://www.al-monitor.com/originals/2022/06/israel-draws-closer-nato> (30.06.2022).
- BBC (2008), "NATO'da Gündem Genişleme", https://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2008/04/printable/080402_nato_summit.shtml (26.09.2022).
- BBC (2009), "Rasmussen NATO Genel Sekreteri", https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/04/090404_rasmussen.shtml (28.09.2022).

- BBC (2017), "NATO Hit by Turkish Veto on Austria Partnership", <https://www.bbc.com/news/world-europe-40013507> (25.09.2022).
- BBC (2019a), "Barış Pınarı Harekâtı: Dünyadan Tepkiler", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49991916> (30.09.2022).
- BBC (2019b), "Milli Savunma Bakanı Akar, NATO Zirvesi'ni Değerlendirdi: Terörle Mücadele Konusunda Yalnız Bırakıldık", <https://www.bbc.com/turkce/live/haberler-turkiye-61492109> (2.10.2022).
- BBC (2022), "NATO: İsveç ve Finlandiya'nın Üyeliklerine Türkiye Neden Karşı Çıkıyor; Ankara'nın Kaygıları Giderilebilecek mi?", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-61492109> (29.9.2022).
- BBC News Türkçe (2018), "Avusturya Başbakanı Kurz: AB, Türkiye ile Müzakereleri Vakit Geçirmeksizin Sonlandırmalı", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44858797> (25.09.2022).
- Bireselioğlu, Efe (2012), "NATO'nun Değişen Enerji Güvenliği Algısı: Türkiye'nin Olası Konumu", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9 (34): 227-252.
- Cebeci, Münevver (2011), "NATO-EU Cooperation and Turkey", *Turkish Policy Quarterly*, 10 (3): 93-103.
- CNN Türk (2008), "Danimarka'da Karikatür Krizi Yeniden", <https://www.cnnturk.com/2008/dunya/02/15/danimarkada.karikatur.krizi.yeniden/428878.0/index.html> (28.09.2022).
- Cottey, Andrew (2013), "European Neutrals and NATO, An Ambiguous Partnership", *Contemporary Security Policy*, 34 (3): 446-472.
- Crowley, Michael ve Steven Erlanger (2022), "For NATO, Turkey is a Disruptive Ally", <https://www.nytimes.com/2022/05/30/us/politics/turkey-nato-russia.html> (2.10.2022).
- Cumhuriyet (2022a), "Erdoğan İtiraz Etti: İsveç ve Finlandiya'nın NATO Üyeliklerini Veto Ederiz", <https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/erdogan-itiraz-etti-isvec-ve-finlandiyanin-nato-uyeligini-veto-ederiz-1936141> (29.9.2022).
- Cumhuriyet (2022b), "Stoltenberg'ten İsveç ve Finlandiya açıklaması: Yakında Aramıza Katılmaları Bekleniyor", <https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/stoltenbergten-isvec-ve-finlandiya-aciklamasi-yakinda-aramiza-katilmalari-bekleniyor-2015616>, (26.12.2022)
- Çamlıbel, Cansu (2012), "Veto Harekâtı", <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/veto-harek-ti-22217210>, 23 Aralık 2012 (15.07.2022).
- Daily Sabah (2020), "Turkey Withdraws Veto on NATO Defense Plan for Poland, Baltics", <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-withdraws-veto-on-nato-defense-plan-for-poland-baltics>, (28.09.2022).
- Demirtaş, Serkan (2012), "Türkiye: İsrail'e NATO Jesti Patriot'ların Karşılığı mı?", https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/12/121224_israel_turkey_analysis (15.07.2022).
- Dışişleri Bakanlığı (2002), https://www.mfa.gov.tr/no_27---20-subat-2003.tr.mfa (26.09.2022).
- Diken (2022), "Türkiye İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya Hızlı Katılımını Veto Etmiş", <https://www.diken.com.tr/turkiye-finlandiya-ve-isvecin-nato-ya-hizli-katilimini-veto-etmis/> (29.9.2022).
- El-Adawy, Adel (2018), "Challenges and Potential for NATO-Egypt Partnership", NATO Defense College Policy Brief, 3: 1-5.
- Ergin, Sedat (2022), "Yunanistan NATO'nun Askeri Kanadına Nasıl Döndü? Her Şey NATO Delegasyonundaki Şifreli Telefonun Çalmasıyla Değişti", <https://www.hurriyet.com.tr/>

yazarlar/sedat-ergin/yunanistan-natonun-askeri-kanadina-nasil-dondu-her-sey-nato-delegasyonundaki-sifreli-telefonun-calmasiyla-degisti-42067252, (21.05.2022).

- Euractiv (2017), "NATO Breaks Partnership Deadlock Over Turkey Austria dispute", <https://www.euractiv.com/section/politics/news/nato-breaks-partnership-deadlock-over-turkey-austria-dispute/> (3.10.2022).
- Euronews (2019), "Erdoğan: NATO, YPG'yi Terör Örgütü Olarak Kabul Etmezse Baltık Planı'nın Karşısında Oluruz", <https://tr.euronews.com/2019/12/03/erdogan-nato-ypg-yi-teror-orgutu-olarak-kabul-etmezse-baltik-planinin-karsisinda-oluruz> (30.09.2022).
- Euronews (2020), "Türkiye 'YPG Vetosunu' Kaldırdı, NATO Polonya ve Baltık Savunma Planını Devreye Soktu", <https://tr.euronews.com/2020/07/02/turkiye-ypg-vetosunu-kald-rd-nato-polonya-ve-balt-k-savunma-plan-n-devreye-soktu> (2.10.2022).
- Euronews (2021), "Türkiye-Mısır İstikşafi İstisareleri: İlişkilerin Normalleşmesi İçin İlave Adımlar Atılacak", <https://tr.euronews.com/2021/09/08/turkiye-m-s-r-istiksafi-istisareleri-iliskilerin-normallesmesi-icin-ilave-ad-mlar-at-lacak> (20.09.2022).
- Financial Times (2008), "Germany Blocks Ex-Soviets' NATO Entry", <https://www.ft.com/content/ab8eb6a6-ff44-11dc-b556-000077b07658> (26.09.2022).
- Gartner, Heinz (2018), "Austria: Engaged Neutrality", *The European Neutrals and NATO*, Cottey, Andrew (ed.), Palgrave Mc Millan, London: 129-150.
- Gazete Duvar (2017), "Avusturya'dan Türkiye'ye Engelleme Sinyali", <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2017/03/14/avusturyadan-da-turkiyeye-engelleme-sinyali> (25.09.2022).
- Gazete Duvar (2019), "İddia: Türkiye NATO'ya YPG Şartı koştı", <https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya/2019/11/27/iddia-turkiye-natoya-ypg-sarti-kostu> (28.09.2022).
- Gürsoy, Yaprak ve İlke Toygür (2018), "Turkey in and Out of NATO? An Instance of a Turbulent Alliance With Western Institutions", Elcano Royal Institute, ARI 73, <https://media.realinstitutoelcano.org/wp-content/uploads/2018/06/ari73-2018-gursoy-toygur-turkey-in-out-nato-turbulent-alliance-western-institutions.pdf> (30.09.2022).
- Güvenç, Serhat ve Soli Özel (2012), "NATO and Turkey in the Post-Cold War World: Between Abandonment and Entrapment", *Southeast European and Black Sea Studies*, 12 (4): 533-553.
- Habertürk (2013), "Askeri Tatbikatlar İptal Edildi", <https://www.haberturk.com/gundem/haber/869614-askeri-tatbikatlar-iptal-edildi> (20.09.2022).
- Habertürk (2016), "Çavuşoğlu'ndan Avusturya Başbakanına Yanıt", <https://www.haberturk.com/yerel-haberler/haber/9104031-cavusoglundan-avusturya-basbakanina-yanit>, (25.09.2022).
- Hürriyet (2005), "Toplantıyı terk etti", <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/toplantiyi-terk-etti-3526360> (28.09.2022).
- Hürriyet (2009), "Türkiye Rasmussen'i Veto Edebilir", <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/turkiye-rasmussen-i-nato-da-veto-edebilir-11266639> (28.09.2022).
- Hürriyet (2009), "Rasmussen Krizi Hakkında İlk kez konuştu", <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/rasmussen-krizi-hakkinda-ilk-kez-konustu-11399355> (28.09.2022).
- Hürriyet Daily News (2012), "Turkey Blocks Israel from NATO Summit", <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-blocks-israel-from-nato-summit-19033> (15.07.2022).
- Hürriyet (2016), "Avusturya Dışişleri Bakanı Sebastian Kurz: Mülteciler Türkiye'de Kalsın", <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/avusturya-disisleri-bakani-sebastian-kurz-multeciler-turkiyede-kalsin-40055275> (21.09.2022).

- Hürriyet (2019), "Türkiye'den NATO'da Baltık Jesti", <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/turkiyeden-natoda-baltik-jesti-41389883> (2.10.2022).
- Kıbaroğlu, Mustafa (2012), "NATO'nun Balistik Füze Sistemi ve Türkiye", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9 (34): 183-204.
- Krebs, Ronald R. (1999), "Perverse Institutionalism: NATO and the Greco-Turkish Conflict", *International Organization* 53 (2): 343–377.
- Melman, Yossi (2016), "Israel Participates in its First NATO Field Exercise in 6 Years" <https://www.jpost.com/israel-news/israel-participates-in-its-first-nato-field-exercise-in-6-years-472429> (19.07.2016).
- Milliyet (2012), "Süveyş Kanalında Mısır'la Ortak Tatbikat", <https://www.milliyet.com.tr/dunya/suveys-kanali-nda-misir-la-ortak-tatbikat-1612879> (17.10.2012).
- Mission of Israel in EU and NATO (2012), "NATO and Med Dialogue", [https://embassies.gov.il/eu/Relations/NATO-MediterraneanDialogueCountries/Pages/Departments.aspx#:~:text=The%20Individual%20Partnership%20Cooperation%20Program%20\(IPCP\)&text=Israel%20was%20the%20first%20of,the%20agreement%20in%20October%202006](https://embassies.gov.il/eu/Relations/NATO-MediterraneanDialogueCountries/Pages/Departments.aspx#:~:text=The%20Individual%20Partnership%20Cooperation%20Program%20(IPCP)&text=Israel%20was%20the%20first%20of,the%20agreement%20in%20October%202006) (27.12.2022).
- NTV (2009), "Erdoğan: Rasmussen'in Adaylığına Karşıyım", <https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogan-rasmussenin-adayligina-karsiyim,zy9dKDEFQEmCWYaGki-pVw> (28.09.2022).
- NATO (2016), "NATO Agrees Israel Mission to NATO", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_130509.htm (19.07.2016).
- NATO (2021a), "NATO Secretary General Discusses Cooperation With the Foreign Minister of Egypt", https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185779.htm?selectedLocale=en (20.09.2022).
- NATO (2021b), "NATO and Austria Sign Agreement on Liaison Office in Vienna", [https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_183583.htm?selectedLocale=en#:~:text=On20Monday20\(1020May202021,between20Austria20and20the20Alliance](https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_183583.htm?selectedLocale=en#:~:text=On20Monday20(1020May202021,between20Austria20and20the20Alliance) (30.09.2022).
- Oğuzlu, Tarık (2012), "NATO ve Türkiye: Değişen İttifakın Sorgulayan Üyesi", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9 (34): 99-124.
- Oğuzlu, Tarık (2013), "Testing the Strength of the Turkish–American Strategic Relationship through NATO: Convergence or Divergence within the Alliance?", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 15 (2): 207-222.
- Onozawa, Toru (2005), "Formation of American Regional Policy for the Middle East, 1950-52, The Middle East Command Concept and Its Legacy", *Diplomatic History*, 29 (2): 117-148.
- Politico (2017), "Turkey Vetoes NATO-Austria Partnership", <https://www.politico.eu/article/turkey-vetoes-nato-austria-partnership/> (25.09.2022).
- Reuters (2012), "Turkey Says Israel Not Welcome at NATO Summit", <https://www.reuters.com/article/us-turkey-israel-nato-idUSBRE83M0NF20120423> (15.07.2022).
- Reuters (2017), "Turkey Blocks Some Cooperation With NATO Partners as EU Row Escalates", <https://www.reuters.com/article/us-turkey-referendum-nato-idUSKBN16M2OR> (25.09.2022).
- Reuters (2019), "Turkey Cannot Go Back on NATO Poland-Baltics Plan: Polish Official", <https://www.reuters.com/article/us-nato-summit-turkey-poland-idUSKBN1YD216> (30.09.2022).
- Rupp, Richard (2006), "Israel in NATO? A Second Look", *The National Interest*, 86: 50-54.
- Soylu, Ragıp (2021), "Revealed: Turkey Lifted NATO veto over Egypt to woo Cairo", <https://www.middleeasteye.net/news/turkey-egypt-nato-reconciliation-veto> (20.09.2022).

- Tan, Namık (2022), "NATO Zirvesinde Bir Üçlü Muhtıra Öyküsü", <https://yetkinreport.com/2022/06/30/nato-zirvesinde-bir-uclu-muhtira-oykusu/> (2.10.2022).
- The Guardian (2003), "Nato Crisis Over Veto on Plans to Defend Turkey", <https://www.theguardian.com/world/2003/feb/11/iraq.nato1> (26.09.2022).
- The Guardian (2009), "Bitter Turkey Finally Lifts Veto on Danish PM as NATO Chief", <https://www.theguardian.com/world/2009/apr/05/nato-eu-denmark-turkey> (28.09.2022).
- The Guardian (2019), "Turkey Denies Blackmailing NATO Over Baltics Defence Plans", <https://www.theguardian.com/world/2019/dec/02/turkey-denies-blackmailing-nato-over-baltics-defence-plan> (3.10.2022).
- T24 (2017), "Avusturya Başbakanı Kurz: Türkiye'nin AB'de Yeri Yok", <https://t24.com.tr/haber/avusturya-basbakani-kurz-turkiyenin-abde-yeri-yok,520322> (25.09.2022).
- TRT Haber (2012), "Ankara İsrail'i Veto Etti İddiasına Cevap", <https://www.trthaber.com/haber/gundem/ankara-israili-veto-etti-iddiasina-cevap-38056.html> (15.07.2022).
- TRT Haber (2021), "Mısır ile Adım Adım Normalleşme: Ankara'da Görüşmeler Başladı", <https://www.trthaber.com/haber/dunya/misir-ile-adim-adim-normallesme-ankarada-gorusemeler-basladi-607176.html> (20.09.2022).
- Uslu, Nasuh (1997), "The Cooperation Amid Problems: Turkish-American Relations in the 1980's." *The Turkish Yearbook of International Relations*, 27: 13-30.
- Uzgel, İlhan (2019), "Kürt Sorununu Baltıklara Taşımak", <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2019/12/02/kurt-sorununu-baltiklara-tasimak> (2.10.2022).
- Ülgen, Sinan (2022), "En büyük kazanan NATO Oldu", <https://www.dw.com/tr/edam-direkt%C3%B6r%C3%BCgen-en-b%C3%BCy%C3%BCk-kazanan-nato-oldu/a-62304464> (2.10.2022).
- Vamvakas, Petros (2009), "NATO and Turkey in Afghanistan and Central Asia: Possibilities and Blind Spots", *Turkish Studies*, 10 (1): 57-74.
- Yeşilbursa, Behçet (1999), "Turkey's Participation in the Middle East Command and its Admission to NATO, 1950-52, *Middle Eastern Studies*, 35 (4): 70-102.
- Yetkin, Murat (2012), "Turkey Plays Israel-Egypt Balance in NATO", <https://www.hurriyetdailynews.com/opinion/murat-yetkin/turkey-plays-israel-egypt-balance-in-nato-37587> (15.07.2022).